

Desembre del 1958

DIALEG ENTRE L'AMIC I JO

ELL.—Les teves afirmacions semblen contenir una contradicció: per una banda abominas dels missatges i per l'altra proposes una feina que té l'aire de desembocar també en la mania del missatge.

JO.—Deu ésser culpa d'una falta de capacitat en exposar. El que volia dir és que s'ha de considerar la missió per damunt del missatge, com a cosa de major amplitud i més sòlida permanència. Provo de donar a les paraules el valor que tenen i no el que se'ls ha atribuït quan la necessitat les força. Missatge torna a quedar als meus ulls, com a comunicació o notícia i missió com a obra que correspon a algú.

ELL. — Se'n podria parlar molt. Comunicar-se és segurament la finalitat primordial d'escriure. La resta és una manera d'aprofitar el viatge, diríem, per a il·lustrar altres extrems.

JO.—Sí, el viatge que al·ludeixes és el que distingeix la correspondència comercial de la literatura, encara que tot tendeixi a barrejar-se. De fet, els viatges exposen al risc de la promiscuitat i aquests "altres extrems"

que poses sota les llums de la il·lustració podrien ser la clau per arribar al fons del problema.

ELL.—A més, l'alegria que propugnes ¿de quina mena és? El prestigi de la tristesa és tan efectiu, ja quedar tan bé i té tants partidaris, que un ideal estètic basat en l'alegria queda frívol.

JO.—Per a mi, l'alegria és una profunda manera de creure. L'alegria de la qual parlo no té res a veure amb el cop obert de la rialla ni amb els cascabells del joglar. Es, també, una forma coratjosa de prendre contacte amb la vida, que rebem sense la companyia de promeses la falla de les quals ens permeti després sentir-nos defraudats. L'home d'intel·ligència normal, així que es pot servir de la raó, ja sap a quina carta ha jugat pel sol fet de néixer. Aleshores, em sembla més viril redreçar-se amb una punta d'exultació interior, que no pas començar l'enfilall dels planys i les lamentacions, ni que sigui valent-se de la poesia.

ELL.—Així, no t'ocuparies del dolor o faries veure que no existeix, pel simple fet d'ignorar-lo.

JO.—Posaria atenció a les coses que exciten la sensibilitat, intentant no ignorar-ne cap. Però acarant-m'hi o mirant-les amb una ambició de totalitat. No hi ha res tan aïllat i solitari que no depengui, d'una manera o altra, de les seves oposicions. Cada dolor conté una esperança i cal tantocar l'enteniment per no veure que com més intens és el primer, més força pot prendre la segona. Sentto un odi concret pel carreró sense sortida, truc bàsic del drama tremendista; sempre hi ha alguna cosa més enllà del dolor —i, naturalment, més enllà de l'alegria— i fa l'efecte que aquesta "alguna cosa més", tan vaga i per fortuna no del tot explicable, és el secret al qual es deu que per damunt de les peripècies individuals, no s'interrompi l'apassionant aventura de l'home.

ELL.—El perill és propugnar aquest punt de vista com a únic considerable, caient en allò mateix que vols combatre.

JO.—En algun lloc de la meva consciència hi ha una rada que és un refugi contra aquest perill. Precisament, l'objecte d'aquesta conversa és la necessitat de demostrar que quan algú es llença, armat o desarmat, a l'estadi creador (i pots prendre el mot, "estadi" en el sentit d'"arena") entra en un món ideal on sorgeix la topada, l'aliança o el simple contacte amb totes les formes del pensament. Pretendre que només hi ha d'haver una tendència, és despullar-la d'importància, encara que la que hagi triat com a exclusiva representi un tret tan segur, de cara al gros

públic, com el realisme de tipus popular.

ELL.—Això és el que et volia dir. Per fi, ha sorgit el concepte: realisme. No pots negar que quan l'escriptor agafa la ploma per a constituir-se en testimoni del seu temps, representa una entitat summament vàlida.

JO.—No, no ho nego. I no obstant, la imatge que has evocat me'n suggereix sempre una altra. Com si la ploma es convertís en una lira, el literat en una mena de Neró i el "testimoni del seu temps" fós l'incendi de Roma. Hi ha moments en els quals, més que cantar o explicar, el que compta és agafar una galleda plena d'aigua i apagar el que es pugui.

ELL.—T'has referit al gros públic i a una classe de realisme, associant-los d'una manera despectiva. Trobes il·lícit que algú, autor o editor, busqui l'èxit de difusió que, a fi de comptes, es converteix en una conquesta de tipus econòmic?

JO.—El que no trobo lícit és insistir massa en l'aire de conquesta, i que amb el poder que donen els guanys materials es pretengui envair i col·lectivitzar determinades zones de l'esperit. Resulta que, després de tot, tractant-se de llibres, el diner fa la grata companyia de sempre, però no acaba d'omplir. No sé ben bé per què, els autors i els editors que persegueixen de preferència el triomf monetari ve un moment que es creuen obligats a donar explicacions. O a defensar amb urc la seva posició, proclamant que no tan sols és bona, sinó que té l'aire d'ésser la millor.

ELL.—I no podria ocórrer que fós veritat?

JO.—En el cas de Catalunya i de les nostres lletres, no. La fidelitat a la qual ens referíem recentment abasta unes qüestions de principis i uns ideals. Suposa, al costat de l'amor a l'idioma, una empresa excitant: no crec que, per ara, es tracti de provar que un escriptor o un editor dels nostres puguin guanyar tants diners exercint les professions respectives com els seus col·legues de països on una més gran densitat de població permet especulacions que sempre ens seran vedades. Crec que hem de mirar si podem o no aconseguir el nivell mitjà de qualitat que no depen del volum demogràfic ni de les proteccions oficials, sinó tan sols d'aquesta solitària, greu i responsable actitud d'enfrontar-se a si mateix com si ens acaréssim a un extrany que ens deu molt i ens ho ha de pagar tot. En aquest cas, el qualificatiu d'"extrany" comporta un cert grau de deshumanització perquè ha d'excloure la pietat, tant com sigui permès a cadascú: no s'han de donar facilitats per a satisfer

el deute i cal negar-se per sistema a concedir ajornaments.

ELL.—Tot això són maneres de dir o de sentir. N'hi ha d'altres que són tan legítimes com les que exposes tu i susceptibles de merèixer adhesions d'una segura força creadora.

JO.—Exacte. Es un afer de tria i d'afiliació. Només el temps, garbellant i tornant a garbellar, separarà clarament els lúcids dels que hagin errat. I aquí és on fa entrada l'editor heroi, patriota o simplement enamorat del seu ofici: ha de correr el risc i temptar el do de l'anticipació, tan estimat en el seu ram.

ELL.—Així, a quines conclusions podríem arribar perquè no es perdi del tot la conversa?

JO.—Doncs a mi em sembla que cada u ha de fer la seva posta, jugant fort o jugant-s'ho tot, creient de bona fe que el simple fet d'entrar a la partida ja és un privilegi. La passió ens ha de cegar una mica, fins el punt de veure amb un cert entelament, amb un cert partidisme, les voltes de la petita esfera i els moviments del crupier.

EL PACTE ENTRE EL NOM I LA COSA

L'idioma, com s'ha demostrat a diverses parts del món, és una feble al·ligació per a lligar federacions. Tenint, com ha de tenir, una indefugible significació de permanència, constitueix un perill vincular-lo a idees vulnerables o propòsits partidistes, ja que tots sense excepció l'han de servir.

Els catalans tenim una històrica curtedat en usar i fer valer el nom del nostre país: al llarg dels segles, hem estat la Marca Hispànica, un conjunt de comtats més o menys avinguts, la Corona d'Aragó, el Principat... Ara, en l'aplicada feina de bastir projectes, sembla generalitzar-se la denominació de "Països de llengua catalana". I és tan prim el nexa polític que pren l'idioma com a base, que abans d'obtenir cap guany tàctic o estratègic ja sacrificuem els únics que havíem obtingut i es procura reforçar unes aliances inexistents cedint posicions reals i ben guanyades.

El país dels catalans és Catalunya. Qui sap el que ens reservarà el destí, però tot allò advers serà passatger i anecdòtic —hem de procurar, almenys, que sigui així— al costat de la cosa eterna que és Catalunya, no exactament una raça ni una precisa unitat geogràfica, sinó una llengua que, como diu Joan Triadú, "ja ha esdevingut mil·lenària pel seu compte". Sentir-la com a cosa pròpia, és afer de cadascú. Una qüestió de facilitat —tan aconsellable de defugir en tota ocasió— farà que per a alguns l'idioma que han apres de llavis de la mare sigui l'eivissenc, o el mallorquí, o el valencià. Podrà ser també el gironí o qualsevol altra correspondència gentilícia, ja que s'apren a parlar durant la infantesa i no és estrany que petites maneres de mirar donin vida a petites maneres de veure. Que, per altra banda, poden ésser tan entranyables com es vulgui.

No m'ha impressionat mai l'argument que utilitzà un amic illenc en el curs d'una discussió que sostinguérem, consistent a acusar-me de posseir el mateix esperit centralista que els "catalans estrictes" (una altra denominació una mica poca-solta) lamentàvem. Si fés alguna falta, la meva declaració en aquest sentit sorgiria espon-tània i sincera: trobo que s'ha de respectar d'una manera absoluta el dret de tothom a organitzar-se de la manera que li sembli o, en darrer terme, de la manera que pugui. Però sempre partint del principi que l'artifici de canviar el nom només disfressa la naturalesa de l'objecte, sense modificar-ne l'essència. Per tant, l'engany és pueril i requereix una predisposició excessiva per a caure-hi.

De fet, tant com somniari en el futur, és lícit per a tots nosaltres recrear-nos en el miracle del present per a contribuir-hi més de gust. Hem salvat l'idioma comú, el tenim apte i a punt per a expressar totes les formes del pensament i totes les manifestacions de la bellesa. El triomf per a cada zona consisteix ara a eliminar les corrupcions que han resultat d'influències condemnables, i no pas a voler-les legiti-

mar en una diminuta competència d'envelats. L'esforç s'ha de dirigir a la prova de dir més coses, prescindint de l'orgull de dir-les d'una menuda manera diferent.

"Països de llengua catalana" quedarà com a peu insubstituïble i excel·lent per als mapes lingüístics. És una denominació que té el segur recolzament de la seva obvietat i que també acabarà "esdevenint mil·lenària pel seu compte", sense esperar que algú l'hagi de reinventar. Però per a servir de fonament a futures combinacions, cal preveure que resulti tan poc apte per a la coherència política com ho han resultat denominacions aspirants a una major ambició, fins i tot imperial i ultramarina, com per exemple la de "Països de llengua castellana"

EL BATALLÓ PERDUT (CONTE)

La pluja caigué amb més força i la llum elèctrica disminuï d'intensitat. Des d'un extrem de l'escó, un dels companys va preguntar: —I tu no saps cap història nadalenca?

—Sí. Sé la meva. Fou durant una guerra, també la meua guerra. Hi ha tanta passió pel tema i un amor tan gran pels punts de vista que potser no existeix ni un sol home de la nostra generació que no hagi participat en un conflicte bèl·lic, o almenys que la seva vida no s'hagi vist modificada d'una manera fonamental per topades militars.

La meua guerra fou petita, si se la compara amb les obres mestres del gènere. Per què hauria d'exagerar ara, sense saber si em dona més o menys importància el volum relatiu d'uns fets que m'arrossegaren sense poder-los modificar? El cas és que la meua guerra tingué tot el que calia, la tristesa i el dolor necessaris i la sang, sàviament repartida per boscos i carrers. Sovint, acluco els ulls i la veig encara, formant innumbrables claps per tot el país, en diminuts bassols, escorrent-se amb lentitud pels troncs dels arbres o per les parets encalcinades, o tenyint les pedres amb l'empremta de mans

en crispació. La veig —i això em permet tenir sempre al corrent la meva nostàlgia— obrint-se com una flor, com una taca, en el rostre i el pit d'amics meus, xopant la roba i les corretges, oferint a la vida exigues sortides fluvials.

Però la meua guerra, com totes, compensà moltes coses amb la màgica naixença de la camaraderia. Com s'estimen els homes que comparteixen una mateixa por!

Jo tenia un company inseparable. Vull dir que, dins la brigada a la qual pertanyíem i tenint en ella una missió semblant, procuràvem estar junts tot el temps possible. Cada matí sortíem a recórrer les línies i marcàvem la posició de les unitats menors en uns calcs de paper transparent que havíem preparat la nit abans. El front fluctuava i nosaltres erem els primers a tenir esment dels canvis i registrar-los. De vegades, ens donava feina retrobar una secció o una companyia que el dia anterior teníem ben localitzada; trescàvem pel talús dels barrancs i les faldes de les carenes, seguint senders rurals o bé obrint-nos pas a través de les bardisses, amb l'ànim encogit per la temença d'endinsar-nos en terreny enemic. En Joan Almós, el meu amic, parlava sempre mentre caminàvem. Tenia una mena d'obsessió nadalenca i assenyalava la seva vida passada i la previsió del futur amb fites que anaven de Nadal a Nadal. No podria dir si ell era exactament així o si la impressió que ha quedat en el meu esperit prové del fet que la història que conto s'esdevingué durant els dies vint-i-quatre i vint-i-cinc de desembre de l'any de les acaballes de la guerra. Les nostres posicions havien sofert un foc seguit d'artilleria, una escomesa persistent, tenaç sense la treva de les nits. L'enemic feia ostentació d'abundància de material, amb una prodigalitat excessiva, una mica de nou ric.

A l'alba del dia vint-i-quatre, els canons callaren de sobte i vingué aleshores la pesada feina de repassar els danys, la terrible rebaixa d'inventari sense la qual les guerres arribarien a tenir l'aire de grans fontades deportives. Començaren a arribar reports comunicant que el sector que havia sofert més era el corresponent al dotzè batalló i el coronel ens ordenà a l'Almós i a mi que comprovéssim les variacions de la unitat. Era una insòlita ocupació aquella de calcar la mort damunt d'un mapa, però el soldat pren el pretext del deure per a sublimar-ho tot.

Sortírem sense que el matí acabés d'alçar-se. La boira baixa posava una mena de cel a la mesura humana i empetitia el món, canviava els decorats habituals per uns altres de rutes més incertes. Feia molt fred i la terra, coberta de gebre, es clivellava sota els nostres peus; apagat, lent, com si no tingués res a veure amb la nostra feina, ens arribava el so de les ràfegues d'una metralladora. Breus, llunyanes, com els nusos d'una mà oculta que repiquessin damunt la fumassola.

“Demà és Nadal —anava dient l'Almós—. Demà els meus pares i els meus germans s'asseuran al volt de la taula, a l'hora de dinar,

i parlaran de tota la vida. O potser no en parlaran, però la portaran a dins veient-la des dels Nadals coneguts i els que esperem. La mare posarà plats per mi i per l'Ernest —que es troba a la trentena divisió i que no escriu mai— i ens tindran presents com si no ens haguéssim mogut de casa”.

Les paraules de l'Almós em feien mal, despertaven alguna cosa que jo obligava a dormir dins el pit amb una gran punya, perquè quan es deixondia em pujava per la gorja ocasionant-me ofec.

Trobàrem el cos d'un del nostres companys, amb el ventre obert, rarament desmanegat sobre un arbust. Veure algú mort, amb el mateix uniforme que portem, és una mica com veure's mort a si mateix, una anticipació, una maqueta de la pròpia fi. L'espectacle mobilitza l'egoisme: la llàstima infinita i la temença es projecten sobre el jo i la pietat pren un caire personal. Amb una irritació justificada, vaig dir a l'Almós: “Ja em diràs quin Nadal tindrà, aquest! Potser també trobarà la manera d'apariar-se un futur a base de nades...”

L'Almós va mirar-me amb fixesa i digué: “Aquest tindrà per sempre més la seva festa. Cada any, algú evocarà en aquesta època el seu rostre, el seu somriure, el ressó de la seva veu. I en recordarà només les coses bones, el reviurà net de tota culpa, mudat, sense el fang que ara el barreja amb la terra...”

Sorrudament, seguirem camí. Allò meu eren ganes de parlar en va, perquè també portava l'esperit nadalenc a dins i, de fet, podia imaginar-me el mort dret altra vegada i somrient, amb un ram de flors a la mà dreta. No sé per què les flors. Haurien estat millor unes quantes neules, una barra de torrons o una petita copa en actitud de brindar.

Però jo dissimulava els sentiments i les emocions i, ja que m'havia atribuït la part del malcontent, remugava. Vam passar un torrent que servia de llit a la boira i ens enfilàrem vers un turó immers també en la grisa opacitat. “Es extrany —va dir l'Almós—. Aquesta és la cota cent-catorze i ja hauríem d'haver trobat alguna secció del batalló que busquem”.

Ens adonàrem llavors del silenci que ens anava compresonant, impropri d'una guerra per petita que fos. Era un silenci solemne, que recollia les nostres paraules i ampliava el brogit de les pedres que fèiem rodolar amb les botes. Havien cessat tots els sorolls esdevinguts familiars: el regular de les armes automàtiques, el feixuc esclat dels obusos, els troteigs aïllats, la remor dels avions... “El creus capaços d'haver plegat de sobte sense avisar-nos?” va preguntar l'Almós, amb una ironia tan lleu que no provà d'acompanyar amb cap somris.

Francament, jo *els* creia capaços de tot, però tot amb crits, o planys o explosions. Aquella quietud somorta que s'estenia a flor de terra no semblava pertànyer el món que ens disputàvem amb tanta pugnacitat. No obstant, el fred es mantenia fidel i el dolor que ens causava, el malestar del cos turmentat per milers de fines, gèlides

agulles, ens oferia la única i paradoxal sensació tranquil·litzadora, ja que ens permetia conservar a l'abast de les nostres percepcions un element quotidià.

I ens vam topar aleshores amb el segon cadàver de la jornada aquella. No se li veia la cara, tenia el cap enfonsat en un bassal i l'aigua glaçada li soldava la carn a la gleva endurida, formant una compacta mort. Tenia el braç dret estès, amb els dits encongits, excepte l'índex, que assenyalava clarament un dels dos camins de la cruïlla on l'havia sorprès el desenllaç. Era un viarany rogenic, que s'alzina pel coster donant voltes en aparença inútils fins a perdre's, com tot, dins la boira. Es pot creure que el destí es valguí en ocasions d'elements tan recercats? No ho podria dir, però l'Almós i jo no vacil·làrem. Sense dir-nos res sobre la tria, vam seguir la muda indicació del camarada desconegut.

"El dinar de Nadal té un encís indefinible —reprengué el meu company—. No és pas el fet de menjar millor o pitjor, amb més o menys abundància. Tu ja ho saps. Es una mena d'amor parat com la taula i del qual es van servir tots els comensals, passant-se'l gentilment de l'un a l'altre..."

"I el dotzè batalló?" vaig preguntar jo amb brusquetat, esquinçant la precisa imatge que evocava l'Almós.

En efecte, no era possible caminar tant pel nostre sector sense trobar éssers vivents, de la banda que fossin, amics o enemics. Ens sentíem com uns minaires dins el boirat, descobrint una vena de pau, però temerosos i estupefactes, perquè no era allò el que cercàvem. A terra hi havia restes, en dramàtica confusió: cantimplores, gorres encartonades pel glaç, fusells coberts per una fina capa de neu i vagues formes mig colgades, no del tot identificables.

Pujàrem per la falda d'un puig, amb l'esperança de trobar un mirador elevat que ens permetés veure alguna cosa més. Era una feble possibilitat, però ens empenyia un desfici que guiava els nostres passos. I el cas és que en arribar al cim, s'obrí una inexplicable clariana. Els flocs es van desfer en tènues filagarses i una foradada entre els núvols va atreure la nostra atenció cap el tàlveg d'una petita vall, on s'agitava una grisa multitud.

L'Almós inicià el gest de descendir, però jo vaig aturar-lo: "Espera't. No sabem qui són. Acostem-nos-hi poc a poc, procurant no ésser vistos".

Vam baixar, doncs, lentament i ajupint-nos, cercant la protecció de les mates, detenint-nos de tant en tant per a observar. Els homes aquells (tots eren soldats) s'agrupaven en un clos limitat per tanques de filferro. Tenien un posat greu, gairebé no es movien i el fred, gelant l'alè de milers de boques, posava cimeres blanques al cap dels silenciosos guerrers.

Era tan sorprenent la presència d'una tropa així a la terra de ningú que, en un moment donat, vaig alçar-me oblidant tota pre-

caució i l'Almós em va imitar, sense formular les invocacions al seny que, en unes altres circumstàncies, li haurien servit per a reptar-me.

El fregadís de la nostra roba damunt les branques de l'esbarzer que ens ocultava i el cruixir de la glacera que trencàvem amb els peus, van fer una fressa enorme en un medi on imperava la quietud. Un oficial parat a la banda de fora de la tanca va tombar-se i ens descobrí. Era un capità dels nostres, la qual cosa ens restablí la confiança i quan ell va fer senyal que ens atanséssim obèrem mansament.

No obstant, en ésser a prop, ens adonàrem d'una mescla incomprendible. Els nostres uniformes, vells, esparracats, alternaven sense que passés res amb els de l'enemic, igualment bruts i miseriosos.

"Què es això", preguntà l'Almós al capità, donant a la seva veu un justificat to de suspicàcia.

"Es un camp de classificació" va respondre l'oficial amb calma.

La nomenclatura d'una guerra és variada, per a donar un nom a cada forma de servitud. Però aquell que acabàvem de sentir era nou per a nosaltres, no el podíem identificar amb cap unitat coneguda. No se'ns acudia quina cosa es podia classificar en el fons d'aquella petita vall perduda i de no haver estat per l'entrenament que portàvem d'acceptar ordres sense esperar comprendre-les o que ens plaguessin, no hauríem entrat.

A dins del camp, un sergent apuntà els nostres noms, acompanyant-los amb les dades generals de filiació. Els homes formaven grups, parlant entre murmuris, i s'agitaven poc. No se'ls veia tristos ni alarmats, però tenien una expressió de curiositat, d'amatent espera. L'Almós va fer dues o tres preguntes i els altres arronsaven les espatlles sense descloure els llavis.

"Que em pengin si ho entenc —em deia el meu company—. Segons el bon sentit, no hi ha res del que veiem. S'hauria de tractar, per anar bé, d'una al·lucinació. Però et veig a tu tan real!"

Va acostar-se'ns un xicot que, per la seva extremada joventut devia pertànyer a les darreres lleves. "A tots ens ha fet el mateix efecte —digué, referint-se a les paraules de l'Almós—, com un somni. I, malgrat tot, aquesta seguretat entre filferros no deixa d'ésser plaent".

Caminava amb les mans a les butxaques, arrupit pel fred, i la seva expressió variava, passant del to mofeta a la melangia. Vaig preguntar-li si feia molt que era allí i em respongué que dos dies. Pel que ell creia, era un període molt llarg, degut a dificultats relacionades amb el seu expedient. "Però què és aquest camp? Ho saps?" "No, de segur no. Tothom s'imagina coses. Hi ha qui diu que la Creu Roja internacional ha pres a càrrec seu la feina d'acabar la guerra sense sotrats i concentra combatents en centres així, per a procedir a una esterilització bèl·lica, i anar retornant els homes a les ocupacions civils".

L'Almós es cobrí la cara amb un somriure ple d'agressivitat:

“Això és una bestiesal!” “Sí, sí. Jo també ho crec. Em limito a donar-vos la informació que em demaneu. D’altres creuen que ens trobem en mans d’un organisme de recuperació, que ha de tornar a les unitats respectives els homes dispersos en combat. . .”

Tampoc no ens va semblar una explicació lògica, pel fet de veure junts en el camp contendents de les dues faccions. “Es el que dic jo —proseguí el xicot—. M’atreu més una tercera versió, que té pocs partidaris. Es tractaria d’un camp de classificació de baixes, per a començar a posar una mica d’ordre a la pena. . .”

“Com? —va interrompre’l l’Almós—. Ja estariem fora del joc sense tenir-ne esment?”

“Fins a cert punt —respongué el jove soldat.— Aquesta conversa és una manera d’adonar-se’n. I ja que no ens hem mogut del terreny de les suposicions, val la pena de considerar-les bé. D’aquí en sortiríem per a integrar tres columnes principals: morts, desapareguts i fugitius. Després d’una batalla tot és tan confús que un principi d’endrea mereixeria una aprovació general”.

L’Almós, somrient altra vegada d’aquella manera òssia tan allunyada dels generosos atributs del somriure, digué: “Així, és possible que en aquests moments estem parlant amb un mort en espera de destí?” “Potser hi parlo jo” respongué l’adolescent gesticulant amb gràcia.

I posant-se sobtadament seriós, declarà que, pel que feia referència a la seva persona, no el sorprendria gens que l’enrolessin a la columna més ominosa de les tres. Va apartar-se el sarró que duia pengim-penjam i ens mostrà en el costat dret de la guerrera un taca d’un vermell fosc; quan respirava a fons, la taca s’humitejava reflectint punts de claror. Després, la roba absorbia la sang novament i tornava a regnar la tristesa mat de l’uniforme.

L’espectacle ens va estremir. Segurament que ens corresponia desfer-nos en recomanacions d’hospitalització, interessant-nos per la salut del nostre camarada. Però en comptes d’això ens entrà una gran aprensió, com quan es parla de malalties i tothom creu sentir-ne els símptomes. Jo tenia un dolor suau, persistent, en algun lloc difús de l’esquena i no gosava palpar-me-la. Vaig veure com l’Almós es portava la mà dreta al bescoll i es mirava després el palmell. La comprovació devia tranquil·litzar-lo, perquè reavivà el seu delit de controvèrsia i digué: “No pot ésser que es prescindís tant dels valors entesos. Els morts haurien d’estar-se quiets, preferentment estirats a terra, els fugitius agitats i afanyant-se i els desapareguts no es veurien, senzillament. Per molt que s’hi especuli, el nom fa la cosa o almenys ajuda a indicar-la amb una gran aproximació”.

El xicot va aturar-se (era d’aquells que es paren, cada cop que prenen la paraula) i replicà: “Ja hi he pensat en el que dius. Deu tractar-se de la forma més òbvia de considerar l’assumpte, perquè respon a la manera humana de rebaixar-ho tot a la nostra mida. Els fets s’han d’ajustar a les coses que sabem i no a les que ignorem, obli-

dant que aquesta darrera actitud ens obriria un món molt més ample. Per què no pot haver-hi una vall com aquesta, i d’altres, on els morts i els vivents tinguin ocasió d’exposar les seves diferències tot caminant? Això sense comptar amb la provisionalitat del camp que ens tanca. Qui et diu a tu que demà passat, tal com vols i en virtut de la classificació que ens lliga, no ens trobarem estirats els uns, adeleradament fugitius els altres i la resta introbable o invisible? Potser ja tenim la fitxa plena, en espera només d’una signatura o d’un canvi de calaix”.

L’Almós rondinà una frase contra les filosofies populars i els fatalismes d’ús corrent. Però en el fons estava impressionat, com jo mateix, i se’l veia alerta per no començar a tenir-se llàstima.

La tarda queia, aleshores. Els homes del camp van encendre fogates, les flames de les quals van allargar angoixosament les nostres ombres. La llenya crepitava i la seva olor enfilava records, com pedres d’un gran collar que ens ajupia amb el seu pes. De la terra humida va alçar-se un vapor que cobria els peus i les figures semblaven flotar quan caminaven o es veien extranyament mutilades quan s’asseien.

Amb una espurna de crueltat innecessària (i que, després de tot, també em torturava a mi) vaig dir a l’Almós que se’ns preparava una bella nit de Nadal; ell acotà el cap i em va saber greu burxar-lo. Parlant amb les dents gairebé closes, retornà a la seva obsessió i el soldat adolescent que ens acompanyava, per distreure’l, va posar-se a explicar que, d’una manera metòdica i regular, els altaveus del camp cridaven llistes de noms. Els afectats es reunien en grups per a formar columnes que sortien amb el mínim possible de renou i no se’ls veia més.

L’atzar volgué que a la primera relació que ens tocà sentir hi figurés l’Almós. La veu ressonà per la vall, l’eco repetí la darrera síl·laba del seu nom, copejant-la per obscures fondalades. Jo anava a aconsellar-li que redactés de seguida una instància, explicant el munt de raons que l’obligaven a reintegrar-se a la nostra brigada, però m’entrà el cansament de parlar contra el fat i em vaig limitar a ajudar-lo a recollir les seves coses.

L’Almós no volgué abraçar-me. M’apartà suaument i ens contemplàrem durant una llarga estona. “De tu depen que visqui en el record —digué—. Evoca’m, almenys, cada Nadal i aconseguix que els meus ho facin”.

“Però tu vius, Almós! —vaig contestar-li—. Camines, et toco amb les mans i puc sentir-te. Potser el neguit ens fa exagerar aquest moment i el que passa és que te’n vas, tan sols, entre els fugitius”.

I mentre es perdia en la boirada, barrejant-se amb altres ombres, el meu amic em contestà: “No, això no. Encara temo més aquesta horrible mort petita”.

★

La pluja cessà i apartaren l’escó perquè el foc cremava massa.

—I a tu, per fi, com van classificar-te? Ja que et veiem amb nosaltres, es pot afirmar que has conservat la vida. . .

—No ho sé. Mai no n'he estat ben segur, i a més ignoro qui són vosaltres. Es incomprendible que, després de tants anys, conservem tots al damunt aquestes restes. Mireu-vos: tu portes botes de soldat i tu una caçadora amb una ensenya. Tu segueixes usant una antiga gorra militar i tu no et separen de la teva cantimplora de campanya. I aquesta palidesa que tenim. . .

—Això ho atribueixo al reflex del foc sobre les parets blanques.

—Sí, potser sí. Però tots sofrim, com xacres d'una senectud inexistent, el gotejar d'aquesta sang de la qual no ens atrevim a parlar mai. De vegades, un canvi d'esperit i no de temps, ens fa sentir el mal de la carn oberta.

—Prova que vivim.

—Qui sap! O prova que la ferida és la menuda porta per on ens ha de passar tot el cos fins a desaparèixer. Hi ha tantes maneres de morir. . .

Un d'ells, amb enuig, proposà que parlessin d'altres coses. Pel·lavors no hi havia cap tema. Procurant que els demés no se n'adonessin, cada un d'ells es va prémer els costats, o el ventre, o el pit, o el cap. D'una manera sorda, insidiosa, estenent-se com la fronda d'una roja vegetació, els molestava el dolor aquell que volien bandejar de la conversa.

Pantocràtor de Taüll

Nadal 1958

Cap d'any 1959

QUE A CADA AMIC, A CADA COMPATRIOTA, LI CORRESPONGUI LA SEVA PART EN ELS BONS AUGURIS. QUE EL FUTUR ENS SIGUI TAN FIDEL COM FIDELS LI SOM CREIENT-HI I CREANT-LO CONSTANTMENT EN UNA LLARGA ESPERA

FASCICLES LITERARIS, publicats a Mèxic per Pere Calders.